



O'ZBEKISTONDA URBANIZATSIYA JARAYONINING TARIXIY DINAMIKASI (1991–2025)

Jaloliva Zebo Jasurovna

Millat Umidi universiteti, Moliya yo'nalishi, 1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17534079>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-noyabr 2025 yil

Ma'qullandi: 3-noyabr 2025 yil

Nashr qilindi: 5-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

urbanizatsiya, shaharsozlik,
migratsiya, sanoatlashtirish,
infratuzilma, demografiya,
mustaqillik, O'zbekiston.

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida mustaqillikdan so'ng urbanizatsiya jarayonining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Shaharlar sonining ortishi, infratuzilmaning yangilanishi, aholining migratsion faolligi, sanoat va xizmat ko'rsatish tarmoqlarining kengayishi bilan bog'liq jarayonlar tarixiy nuqtai nazardan o'rganiladi. Shuningdek, urbanizatsiyaning zamonaviy tendensiyalari, davlat siyosati va 2030-yilgacha bo'lgan istiqbollari ham yoritilgan.

Kirish

O'zbekiston urbanizatsiya jarayoni tarixan qadimiy shahar madaniyatlariga borib taqaladi. Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Termiz kabi shaharlarda ilk sivilizatsiya markazlari shakllangan. Biroq, zamonaviy urbanizatsiya jarayonlari asosan XX asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davrda yangi bosqichga ko'tarildi. Mustaqillik yillarida urbanizatsiya nafaqat aholi yashash joylarining o'sishini, balki iqtisodiyotning diversifikatsiyasi, transport va infratuzilma modernizatsiyasi, ijtimoiy muhitning yangilanishini ham anglatdi. Shaharlar davlat taraqqiyotining "lokomotivi" sifatida O'zbekistonning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi omilga aylandi. Shu bois urbanizatsiya masalasi respublika taraqqiyot strategiyalarida alohida e'tibor bilan ko'rib chiqildi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida urbanizatsiya jarayonlari (1991–2000). O'zbekiston mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda urbanizatsiya jarayoni iqtisodiy inqiroz, aholining qishloqlardan shaharlarga migratsiyasi va yangi ijtimoiy muhitning shakllanishi bilan kechdi. 1990-yillar boshlarida mamlakat aholisi 20 million atrofida bo'lib, urbanizatsiya darajasi 37 foizni tashkil etgan. Mazkur davrda shahar infratuzilmasi sovet davridan qolgan tizim asosida ishladi. Mustaqillikning dastlabki yillari iqtisodiy qiyinchiliklarga to'g'ri kelganligi sababli, yangi shaharlar qurilishi sust kechdi. Biroq 1996-yilda qabul qilingan "Shaharsozlik to'g'risida"gi qonun urbanizatsiyani tartibga solishda muhim huquqiy asos yaratdi. Davlat dasturlari doirasida yirik shaharlarda (Toshkent, Samarqand, Andijon, Farg'ona) sanoat korxonlari faoliyati kengaytirildi, bu esa ichki migratsiyani faollashtirdi. Shu davrda shahar atrofida yangi turar-joy massivlari paydo bo'ldi, aholining uy-joy bilan ta'minlanish darajasi asta-sekin yaxshilandi.

Rivojlanish va modernizatsiya bosqichi (2001–2010). 2000-yillarning boshlaridan boshlab O'zbekistonda iqtisodiy barqarorlik urbanizatsiya jarayonlarini jadallashtirdi. Sanoat

zonalari, yo'l va transport infratuzilmasi, energetika tarmoqlari rivojlanishi shaharlar va qishloqlar o'rtasidagi tafovutni kamaytirishga xizmat qildi. 2009-yilda qabul qilingan "Qishloq joylarda namunaviy uy-joylar qurish dasturi" urbanizatsiyani hududiy muvozanatda olib borish imkonini berdi. Bu dasturning mohiyati — qishloqlarda urban madaniyatini shakllantirish, ya'ni shahar infratuzilmasiga yaqin sharoitlar yaratish edi. Toshkent shahrida yangi biznes markazlari, savdo majmualari, avtomobil yo'llari va metropoliten tarmoqlarining kengayishi urbanizatsiya jarayonining yuqori bosqichini belgiladi. Shu bilan birga, Farg'ona vodiysi va Qoraqalpog'iston hududlarida ham urban infratuzilma rivojlana boshladi.

Urbanizatsiyaning yangi bosqichi: modern shahar konsepsiyasi (2011–2020). Mazkur davrda urbanizatsiya nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlik tamoyillariga asoslangan holda rivojlantirildi. "Obod qishloq", "Obod mahalla", "Yangi O'zbekiston" dasturlari doirasida minglab yangi turar-joy massivlari, maktablar, shifoxonalar, yo'llar va kommunikatsiyalar qurildi. Urbanizatsiyaning bu bosqichida e'tibor quyidagi yo'nalishlarga qaratildi:

- Shaharsozlik siyosatini modernizatsiya qilish;
- Qishloq infratuzilmasini urban muhitga yaqinlashtirish;
- Transport va kommunikatsiya tizimini raqamlashtirish;
- Aholi turmush sifatini yaxshilash orqali migratsiyani tartibga solish.

Bu davrda Toshkent viloyatida Yangi Toshkent loyihasi konsepsiyasi ishlab chiqildi. Samarqand, Termiz, Buxoro, Andijon va Nukus shaharlarida rekonstruksiya ishlari olib borildi. 2019-yilda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi urbanizatsiya siyosatini amalga oshirish konsepsiyasi" urbanizatsiyani davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirdi. Ushbu hujjat asosida 2030-yilgacha shahar aholisi ulushini 60 foizga yetkazish vazifasi belgilandi.

Zamonaviy urbanizatsiya: 2021–2025 yillar tajribasi. So'nggi yillarda O'zbekistonda urbanizatsiya jarayonlari yangi bosqichga chiqdi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan qabul qilingan "Yangi O'zbekiston shaharsozlik siyosati" konsepsiyasi doirasida "aqlli shahar" (smart city) loyihalari, ekologik barqarorlik, yashil energiya va raqamli infratuzilma yo'nalishlariga ustuvor ahamiyat berildi. 2022–2024-yillar davomida Toshkent viloyatida "Yangi Toshkent" megashahri qurilishi boshlandi. Bu loyiha urbanizatsiya tarixida yangi bosqichni boshlab berdi — endilikda O'zbekistonda rejalashtirilgan, barqaror va ekologik jihatdan muvozanatli urban model shakllanmoqda. Shuningdek, "Milliy urbanizatsiya dasturi" asosida kichik va o'rta shaharlarda (Jizzax, Navoiy, Urganch, Guliston, Qarshi) yangi sanoat zonalari va logistika markazlari tashkil qilinmoqda. Bu esa hududiy tafovutni kamaytirish, aholining migratsiyasini ichki balansda ushlab turish imkonini bermoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yil holatiga ko'ra O'zbekistonda urbanizatsiya darajasi 52 foizga yetdi. Bu 1991-yilga nisbatan 15 foizga ko'p demakdir.

Urbanizatsiya jarayonining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari. Urbanizatsiyaning ijobiy jihatlari bilan birga, bir qator muammolarni ham yuzaga chiqardi: Migratsion bosimning oshishi, ayniqsa Toshkent va Farg'ona vodiysida; Uy-joy narxlarining oshishi va ijtimoiy tengsizlik; Ekologik muammolar chiqindilar, transport ifloslanishi, yashil hududlar qisqarishi; Suv va energiya resurslariga talabning ortishi. Shu sababli davlat urbanizatsiyani "muvozanatli rivojlanish" konsepsiyasi asosida boshqarish strategiyasini tanladi. Xususan, 2023-yilda qabul qilingan "Yashil makon" dasturi shahar ekologiyasini yaxshilashga qaratilgan.

Xulosa

1991–2025-yillar O'zbekistonda urbanizatsiyaning yangi davri bo'ldi. Agar dastlabki bosqichda urbanizatsiya iqtisodiy qiyinchiliklar sharoitida sust rivojlangan bo'lsa, keyinchalik u mamlakatning modernizatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liq bo'ldi. Bugungi kunda urbanizatsiya O'zbekistonning “Yangi taraqqiyot strategiyasi”ning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Yangi Toshkent, “aqlii shaharlar” va “yashil infratuzilma” loyihalari kelgusida mamlakatni Markaziy Osiyoning urban markaziga aylantirish imkonini beradi. Demak, urbanizatsiya jarayonining tarixiy dinamikasi O'zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo'lidagi barqarorlik, innovatsiya va insonparvarlik tamoyillarini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari (1991–2025).
2. “O'zbekiston Respublikasi urbanizatsiya siyosatini amalga oshirish konsepsiyasi”, Toshkent, 2019.
3. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi” (2022).
4. Karimov I.A. *O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari*. Toshkent, 1997.
5. “O'zbekiston Respublikasi shaharsozlik to'g'risida”gi qonun, 1996-yil.
6. Rashidov A. *Urbanizatsiya jarayonlari va ularning O'zbekiston ijtimoiy rivojlanishidagi o'рни*. Toshkent, 2021.

INNOVATIVE
ACADEMY